

MİLLET-İ SADIKADA İSYAN

Yazar: Prof. Dr. Haluk Selvi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011

Yıllardan beri dünya kamuoyuna kabul ettirilmeye çalışılan sözde Ermeni soykırımına karşı, tarih profesörü ve Sakarya Üniversitesi Türk- Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Müdürlüğü'nde görevli Prof. Dr Haluk Selvi, Osmanlı'nın Ermeni sorunu gerçeklerini Ermeni Komitacıların mektuplarıyla desteklediği *Millet-i Sadıka'da İsyân* kitabında anlatmaktadır. Yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'ni içten yıkma politikalarının sonucu olarak özellikle Rum ve Ermenilerin bağımsızlık düşüncelerini perçinlemeden ve Ermenilerin illegal örgütler ve çeteler kurmasından önce 1890'lı yıllara kadar, Ermeniler Osmanlı yönetiminde bakanlık, komutanlık gibi bürokraside üst düzey görevlerde yer almaktaydılar. Bu yüzden Ermenilere Millet-i Sadıka (Sadık Millet) deniliyordu. Fakat bu Sadık Millet Haluk Selvi'nin de kitabında bahsettiği üzere 1878 Berlin Antlaşması'yla istediklerini elde edememiş, papazların ve misyonerlerin de kışkırtmasıyla silahlanmaya ve ayaklanmalar başlatmıştır.

Haluk Selvi Ermeni sorununun gelişim sürecinde Ermeni Komitacıların mektuplarını tarihi bir belge olarak inceler. Kitabının ön sözünde Ermeni Komitacıların mektuplarını kaynak olarak almasının nedenini mektubun kelime anlamını ve önemini açıklayarak şu şekilde ifade ediyor:

“Bu gizli yönüyle mektup, gerçekleri yansıtan, tarihi olaylara ışık tutacak belgeler arasında yer alır. Politikacı, din adamı ya da bir ihtilalcinin mektuplarında hiçbir yerde rastlanmayacak bilgiler, aydınlatıcı ipuçları ve itiraflar vardır. Hatırat gibi ilerde yayınlanmak için değil, sadece bir muhatapla görüşmek için yazılan mektuplar kadar hiçbir şey bir şahsiyeti, bir devri içten ve derinden aydınlatamaz. Zamanından uzaklaştıkça daha karışık ve karanlık hale gelen tarihi olaylar üzerindeki araştırmalar için mektupların yayınlanması bu yüzden önemlidir.”¹

Kitapta 1878-1923 yıllarına ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden seçilen daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve yayınlanmış önemli birkaç mektup dâhil Ermeni Komitacılara ait yüz mektup yer almaktadır. Bu mektuplarda Ermeni isyanlarının ve çeteci faaliyetlerin gelişimi gözler önüne serilmektedir.

Selvi Ermeni Sorunun bu denli büyümesini posta teşkilatına bağlar. Kitabın ilk üç bölümünü Osmanlı posta teşkilatına, Ermeni ve Rum komitacılarının haberleşme

1 Selvi Haluk, *Millet-i Sadıkada İsyân*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s: 7,

sistemlerine ve bazı gizli mektupların ele geçirilişine ayırır ve Ermeni Komitacılar aittir yüz mektubun tarihsel yöntemle incelenmesiyle ortaya çıkan verilere yer verir.

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda düştüğü siyasi ve iktisadi durum haberleşmeyi etkiledi. Osmanlı posta örgütü uluslararası ihtiyaçları karşılayacak düzeyde değildi ve bu yüzden İstanbul'daki elçilikler vatandaşların mektuplarını taşıyordu. Kısacası posta yabancıların elindeydi ve birçok gizli mektup ele geçirilemiyordu. Böylece Ermeni komitacılar yabancı postacılar aracılığıyla rahatça haberleşebiliyorlardı. Bu sayede Ermeniler illegal örgütler kurmuş ve eyleme geçmeye başlamışlardı.

Osmanlı Devleti içinde Fransız Devrimi sonucu yayılan milliyetçilik akımından son etkilenen Ermeni cemaatiydi. İlk ayrılıkçı hareketler Sırp, Yunan ve Bulgar topluluklarında görüldü. Osmanlı içindeki ilk örgütlü komita 1814 yılında kurulmuş Rum komitası Etnik-i Eteryay idi. Bu cemiyet haberleşmeyi şifreli mektuplarla sağlıyordu. Ele geçirilen mektuplardaki çözümlenebilen bazı şifreler şunlardır: Ziyade meşgul= sadrazam, bi-garaz= padişah, kaynana= Tepedelenli Ali Paşa, insaniyet-perver= Rus çarı.

Selvi, Yunan komitacıların Avrupa'yı ve Rusya'yı etkileme politikasının (mağduriyetin temelini at, inşa et ve bunun Avrupa'ya abartarak aktar) bu gün Ermenilerin izlediği bir siyaset olduğunu öne sürmektedir.

Selvi'ye göre Ermeni komitaları, Ermeniler arasında Türk düşmanlığının temelini atmış ve bunu eyleme dönüştüren yapılanmalardır. Ermeniler 1885 yılında Van'da Osmanlı Devleti'ndeki ilk örgütlü Ermeni Komitası Armenakan'ı kurdular. Eserde Komitanın fikir babası Mıgırdıç Portakalyan'ın eylemlerini ve komitanın amacını açıklarken Louise Nalbandian'nin The Armenian Revolutionary Movement kitabından yararlanılmaktadır. Kitapta Portakalyan'ın kurduğu Ermeni Yurttaşlar Birliğinin soru-cevap şeklinde yayınlanmış tüzüğünün bir kısmı da mevcuttur.

1878 de Armenakan Partisinden etkilenerek Cenevre'de diğer bir yapılanma Hınçak Komitası, ardından 1890 yılında Tiflis'te Taşnaksütyun (Taşnak Komitası) kuruldu. Bu örgütler çıkardıkları Armenia dergisi ve Hınçak gazetesi yoluyla da propaganda yapıyordu.

Bu örgütlerin Osmanlı Ermenileri ile iletişimleri o kadar iyi sağlanıyordu ki Hınçaklar Erzurum Olayı, Kumkapı Gösterisi, Sasun İsyanı, Babıâli Olayı, Zeytin İsyanı'nı organize etmişler; Taşnaklar ve Hınçakların önderliğinde Anadolu'nun Sivas, Trabzon, Erzincan, Elazığ, Kayseri, Gümüşhane, İzmit, Bitlis, Bayburt, Maraş, Urfa, Antep, Malatya, Muş gibi illerinde olaylar çıkarmışlardır.

Komitaların bildirelerinde emelleri açıkça dile getiriliyordu. Hınçak İhtilal Komitasında her üye komita sandığına on beş kuruştan on liraya kadar yardım yapmaya ve kendi adına bir silah almaya mecburdu. Bu da komitanın amacının siyaset yapmak değil silahlanmak olduğunu gösteriyordu. Ayrıca Hınçak İhtilal komitası üyeleri, seçkin Ermenilerden yardım toplayan Ermeni rahiplerinden ve öğrencilerden kısacası Ermeni zümresinin her kesiminden oluşuyordu. Büyük kitleler

halinde örgütlenen Ermeniler Osmanlı'ya karşı planlı ve stratejik biçimde hareket ediyordu. Yurtdışından ve içinden önemli devlet adamlarının ve memurların ve zenginlerin desteklerini almayı başarmışlardı.

Para, silah ve talimatlar yurtdışından geliyordu. Eylül 1893 yılında Hınçak Cemiyeti Reisi Nazarbegyan'nın yazışmaları hakkında Atina Sefaret'inden Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda Ermeni Komitalarının Atina'daki haberleşmelerinin, paket ve çantaların İstanbul'da Mösyö Vlanso namına İngiliz Postanesine gönderildiği yer almaktadır.

Haluk Selvi kitabın dördüncü bölümünde Ermeni komitacılar ait yüz mektubun yurtiçinde ve yurtdışında Ermeni sorununa etkisini kronolojik biçimde değerlendirmektedir. Ayrıca beşinci bölümde de Ermeni Komitacıların deşifre edilmiş 100 mektubuna yer verilmiştir. Bu mektuplar yazılış tarihlerine göre Ermeni Sorununun gelişim sürecine bağlı olarak dört gruba ayrılır.

İlk dönem mektupları 1878'den 1890 yılına kadar olan tarihi kapsayan Berlin anlaşması ve Doğu Anadolu'da ıslahat konulu Ermenilerin İngiltere başta olmak üzere diğer yabancı devletlerle ilişkilerini içermektedir. İlk on mektup bu döneme aittir. Bu mektuplar Ermeni din görevlilerinin Ermeni Sorunun gelişimindeki rolünü ve Ermenilerin yurtdışındaki faaliyet ve politikalarını sergilemektedir. Kitapta ayrıca Ermenilere yardım eden İngiliz diplomatların isimlerini görmek mümkündür

İkinci dönem mektupları 1890-1908 yılları arasında Anadolu'daki Ermeni isyanlarını, silahlanmaları ve maddi destek elde etme süreçlerini kapsamaktadır. Bu dönem mektupları on birinci mektuptan yetmiş üçüncü mektuba kadardır. 1895 yılında Diyarbakır'da meydana gelen Ermeni olaylarında Mendilciyan'ın evinde ele geçirilen 38. mektup Ermenilere Türkleri kıskırtmak için bir an önce camilere saldırımlarını emretmektedir. Bu bölüm çoğunlukla Hınçak Komitesiyle ilgili mektupları içerir. Hınçak komitesinin parçalanması ve bunun devamında komita içindeki işlerin aksaması, komitacıların soygunculukları üzerine yazışmalar mevcuttur.

Üçüncü dönem mektupları 74. mektup ile 92. mektup arasındaki yazışmalardır. 1908-1918 tarihleri arasındaki olayları yansıtmaktadır. I. ve II. dönem mektuplarında Ermenilerin İngiltere ile yakınlaşmaları söz konusuysen; II. Meşrutiyetin ilanı ile Ermeniler Rusya'ya yakınlaşma politikası gütmüşlerdir. Bu dönem mektuplarında özellikle Taşnaksütyun cemiyetinin yazışmaları görülür.

4. dönem mektupları 1918-1920 milli mücadele dönemi yazışmalarını içerir.

Haluk Selvi kitabın son bölümünü Ermenilerin bağımsız Ermenistan'ı kurmak için son girişimlerini içeren Lozan mektuplarına ayırır.

Millet-i Sadıka'da İsyân Ermenilerin bağımsız Ermenistan için izledikleri politika ve stratejileri gözler önüne sermekte çıkardıkları isyanları ve tüm emellerini mektuplarla kanıtlamaktadır.

